

Pięćdziesięciolecie Ogrodu Botanicznego PAN w Powsinie

Adam Kapler

Siódmego czerwca 2024 r. minęło równe pół wieku od założenia Ogrodu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie-Powsinie (pełna nazwa: PAN Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej¹). Wtedy też odbyły się uroczyste obchody z udziałem władz PAN, przedstawicieli władz, delegacji z zaprzyjaźnionych ogrodów botanicznych Polski, a przede wszystkim byłych i obecnych pracowników Ogrodu oraz ich rodzin. Urzędujący dyrektorzy PAN OB. CZRB: prof. dr hab. Arkadiusz Sebastian Nowak oraz dr Paweł Kojs otrzymali z rąk Prezesa PAN prof. Marka Konarzewskiego medale zasługi. Ponadto Prezydium PAN nagrodziło A.S. Nowaka Medalem im. Mikołaja Kopernika za wyjątkowo znaczący wkład w rozwój światowej i polskiej nauki. Wicedyrektora PAN OB. CZRB, dra Pawła Kojsa uhonorowano Medalem Polskiej Akademii Nauk.

Uczestnicy wysłuchali długiego, a pełnego pasji wystąpienia poprzedniego dyrektora, prof. Jerzego Puchalskiego, pełnego wspomnień z czasów organizacji Ogrodu, jego funkcjonowania w trudnych latach stanu wojennego, transformacji ustrojowej, akcesji do Unii Europejskiej, naznaczonych niejedną próbą likwidacji tejże placówki. Kolejnym elementem gali było złożenie gratulacji, podziękowań i wręczenie nagród obecnej i poprzedniej Dyrekcji Ogrodu przez przedstawicieli władz lokalnych oraz siostrzanych placówek z całej Polski. Tak goście, jak i gospodarze podkreślali rolę Ogrodu Botanicznego – CZRB dla edukacji, nauk podstawowych i stosowanych, ochrony różnorodności biologicznej, wreszcie dla kultury. Następnym, uroczystym elementem obchodów stało się odsłonięcie tablicy edukacyjnej prezentującej nowo założoną kolekcję

¹ PAN Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej w Powsinie działa na podstawie ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. z 2017 r. poz. 1869 z późn. zm.), statutu Polskiej Akademii Nauk uchwalonego uchwałą nr 8/2010 Zgromadzenia Ogólnego Polskiej Akademii Nauk z dnia 24 listopada 2010 r. zatwierdzonego przez Prezesa Rady Ministrów; decyzji nr 51/74 Prezydium Rządu z dnia 3 maja 1974 r. w sprawie zapewnienia warunków działania i rozwoju Ogrodu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk; uchwały nr 12/95 Prezydium Polskiej Akademii Nauk z dnia 4 grudnia 1995 r. w sprawie utworzenia Ogrodu Botanicznego PAN oraz statutu. Ponadto prowadzi swoją działalność na podstawie decyzji nr DOPog-4210-31-8089/05/kl Ministra Środowiska z dnia 3 lutego 2006 r. oraz zgodnie z zapisami art. 67 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. Przedmiotem działania Ogrodu Botanicznego jest prowadzenie badań naukowych w zakresie botaniki doświadczalnej i stosowanej, biotechnologii i genetyki roślin, ekologii stosowanej, szeroko pojętej ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, ochrony środowiska oraz popularyzacji wiedzy przyrodniczej.

gatunków Azji Środkowej oraz zasłużonego, XIX-wiecznego badacza tamtych ziem, pułkownika carskiej armii, zarazem światowej sławy fotografa Leona Barszczewskiego (1849–1910). Ostatnim punktem gali było odsłonięcie drugiej tablicy – upamiętniającej naukowców-administratorów szczególnie zasłużonych dla ustanowienia, a potem rozwoju Ogrodu Botanicznego. Znalazło się na niej pięć nazwisk prof. dr hab.: Romana Kobendzy, Bogusława Molskiego, Szczepana A. Pieniążka, Emila Nalborczyka oraz Jerzego Puchalskiego.

Piękna pogoda, słoneczna, ale nie przesadnie upalna, sprzyjała spacerom po Ogrodzie, a potem tańcom w plenerze, przy dźwiękach folkowego zespołu Dikanda.

Wybór roku 1974 jako daty założenia Ogrodu Botanicznego na południu stolicy nie był taki oczywisty dla władz i najstarszych pracowników tejże placówki. Próby ustanowienia tego typu placówki i to niemal w tym samym miejscu zaczęły się bowiem znacznie wcześniej. Już w latach 50. XX wieku podjęto pewne kroki urzędowe, np. powołanie władz i rady naukowej nowo zakładanej instytucji. Za rokiem 1974, jako początkiem Ogrodu, przemawia jednak najwięcej argumentów natury prawno-administracyjnej, jak i faktycznej. W zamyśle ówczesnych władz partyjnych i państwowych, jak również środowisk botaników i ogrodników Polski Ludowej, powstać miał Centralny Ogród Botaniczny (COB), wzorowany na Centralnych Ogrodach Botanicznych ZSRR w Moskwie, WIR w Leningradzie, jak również na ogrodach amerykańskich (zwłaszcza Arboretum Arnolda przy Uniwersytecie Harvarda i Chicago Botanic Garden). COB miał się rozciągać na blisko 200 hektarach, koordynować prace innych ogrodów botanicznych, muzeów i banków genów. Koniec budowy zaplanowano dopiero na rok 2000. Wedle ówczesnych koncepcji miała to być przede wszystkim placówka naukowa i badawczo-wdrożeniowa, poświęcona zasobom genowym roślin uprawnych, ich dzikich przodków, endemitów i reliktywów flory krajowej, raczej nie udostępniana szerszej publiczności. Na 40 ha stanowiących dziś całość Ogrodu Botanicznego w Powsinie miało znajdować się tylko zaplecze laboratoryjne oraz administracyjno-techniczne. Właściwe kolekcje żywych roślin, tak polowe jak szklarniowe, miały zdaniem ówczesnych planistów zająć pozostałe 160 ha na pograniczu Warszawy z Konstancinem. Upadek gospodarczy epok stanu wojennego i transformacji ustrojowej zweryfikował plany ery Edwarda Gierka, *nota bene* sąsiada i częstego bywalca COB, sadzącego własnoręcznie część drzew w ówczesnej Alei 30-lecia PRL (dziś: Alei Dębowej). Pierwszy etap zagospodarowania południa Warszawy na niemal pięć dekad okazał się etapem ostatnim. Dopiero ostatnie lata przyniosły dość niespodziewane włączenie do struktur PAN OB. CZRB terenów dawnej Stacji Parazytologicznej PAN w Kosewie na Mazurach wraz z fermą jeleniowatych, lasami i jeziorami.

Półwiecze Ogrodu to wyborna okazja do wspomnień o pracownikach, bez których tereny owe nie stały się by takie piękne, a placówka tak znana w kraju i na świecie. W ciągu minionych 50 lat zatrudnionych tu było niemal 1500 osób. W latach 70. oraz 80. zeszłego stulecia tak wysoka obsada nikogo nie dziwiła. Większość prac budowlanych i ogrodniczych wykonywano własnymi siłami, często „sposobem gospodarczym”,

to jest bez ciężkich maszyn (z uwagi na „przejęciowe braki” paliwa i części zamien-nych w latach 70., a potem „przerwy w pracy” lat 80.), używając materiałów i narzędzi „zorganizowanych” przez samych pracowników. Pierwsze dziesięciolecie budowy Ogródu to czasy dominacji wśród zatrudnionych szeroko rozumianych budowlańców i operatorów maszyn: murarzy, stolarzy, hydraulików, gazowników, elektryków, kierowców ciężarówek, traktorzystów, operatorów koparek i spychaczy. Z czasem dołączały do nich coraz liczniejsze grupy ogrodników, architektów zieleni, rolników, leśników oraz naukowców rozmaitych specjalności (nie tylko biologów, ale także technologów żywności, polarników). Szalenie rozbudowane już wówczas były działy administra-cyjne. Dzisiejszym pracownikom oraz gościom trudno uwierzyć, lecz Ogród posiadał wtedy stołówkę wydającą ciepłe posiłki, lekarza zakładowego, własne warsztaty oraz licznych pracowników związanych z bezpieczeńką cywilną i wojskową. Ogółem było to bli-sko 300 etatów na początku lat 80. Powrót kapitalizmu oznaczał redukcję zatrudnienia do około 100 osób w latach 90. a jakiś 70 osób obecnie. Godne uwagi, że przez te 50 dłu-gich i ciekawych lat placówką kierowało jedynie czterech dyrektorów oraz dziesięcio-ro ich zastępców, a kadrowymi było tylko pięć pań. Spośród etatowych pracowników PAN OB. CZRB dwanaście osób może się pochwalić stażem pracy dłuższym niż 40 lat, a siedemdziesiąt pięć osób ponad 20 lat.

Zdjęcia z archiwum prywatnego Adama Kaplera.

Adam Kapler

przyrodnik niezależny / independent biologist

e-mail: adam.kapler@wp.pl

 0000-0002-6779-6512

cytacja:

Kapler A., 2024, *Pięćdziesięciolecie Ogrodu Botanicznego PAN w Powsinie*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 51, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 115–119, <https://www.doi.org/10.21858/msr.51.06>
